

Sevk ve idarede haritalar

Yazan :

S.

Yakın vakte gelinceye kadar memleketimizde haritadan bahsedildiği zaman hemen umumiyetle askerlik ile olan alâkasına temas olunur, haritacılık orduya müteallık bir iş ve harita ordunun müdafaa ve sevk idare vasıtalarından biri sayılırdı. Fakat Cümhuriyet devrinde haritacılığın bir memleket işi olduğu ve haritanın yalnız harp ve müdafaa vasıtası değil maarif, umran ve terakki vesaitinden bulunduğu anlaşılmış ve takdir edilmeğe başlanmıştır.

Filhakika bir memleketin bütün hayatî işlerinde harita temeldir. Diğer umumun bildiği ihtiyaçlardan sarfınazar haritalar siyaset ve propağandanın bile mühim vasıtalarıdır. Bizim bu hakayıkı anlamak hususunda çok geç kaldığımızı şüphe yoktur. Bu hakikat geçmiş devirlerde haritacılığa lâayık olan ehemmiyetin verilmemiş ve memleketin haritasız bırakılmış olmasile sabittir.

Bundan otuz sene evvel Erkânıharbiye sınıflarında tahsilimiz sırasında kullandığımız memleket haritaları yalnız o zamanki Rumeli kıt'asını şamil olup Anadolumuzun kipertten küçültülme suretile yapılmış yalamalı 1/1,000,000 mikyasındaki haritasından başka elimizde Türkçe harita yoktu.

Rumelinin 1/210,000 mikyasındaki haritası da kısmen Rus haritalarından aynen tercüme ve kısmen de 1/300,000 mikyasındaki Avusturya haritalarından arz ve tul dairelerine bakıl-

maksızın Pantoğraf ile büyütölmek suretile vücade getirilmişti. Bu haritanın yapılması da merhum Goltz Paşanın ve muavinlerinin bir eseri himmeti idi.

Goltz Paşanın askerî mektepler müfettişliğini ve aynı zamanda erkânıharbiye sınıflarının tabiye ve erkânıharbiye vezaifi muallimliğini deruhte etmek üzere celbedildiğinde tanzimine memur olduğı programlar için evvelemirde haritaya ihtiyaç göstermesi o zamanın ulemayı askeriyesinin hayretini mucip ulduğı gibi nihayet 1/100,000 mikyasında İstanbul civarının vaktile Molteke tarafından yapılmış haritasını bizzat ikmal etmek üzere arazi üzerine çıkması istihza ile karşılanmıştır. Öyleya.. Erkânıharbiye sınıfı ders programı yapmak için ilk iş olarak İstanbul civarı haritası yapmak o zaman kimin hatırına gelebilirdi?

İşte merhum Goltz Paşa memleketimizde talim ve terbiye ve sevk ve idare noktai nazarından her şeyden evyel haritaya ihtiyaç olduğunu tam bir iman ile ortaya koyan zat olmuştur.

1/100,000 mikyasındaki İstanbul civarı haritasını muavinile birlikte bizzat hemen büsbütün yeniden yapar gibi çalışarak vücade getirdiğı gibi 1/210,000 mikyasındaki haritanın ikmali için de şahsan bir kartoğraf gibi çalışmıştır. Bu haritanın ikmali işinde kendisine o vakitki Erkânıharbiyei umumiye tarafından gösterilen her dürlü müşkilâtı metanet ve soğuk kanlılıkla karşılamıştır. Goltz paşanın bu işte muvaffak olmaması için ne kendisinin ve nede muavininin erkânıharbiyei umumiye kütüphanesine girmelerine müsaade edilmediğı de mervidir.

Golt Pş. nın erkânıharbiyei umumiye reisi sanisi olduğı zamanlarda tertip ve icra edilen erkânıharbiye seyhbatlerinde 1/210,000 mikyasındaki haritanın tashihine ait vazifeler de seyyahat postalarına tevdi edilmiş idi. Bu seyyahatlar esnasında

o zamanın erkânıharp zabitleri, Ruslarla Avusturyalıların bu haritaların esaslarını yaparken hiristiyanlık namına nasıl çalıştıklarını görmüşlerdir.

Rumelide mütemekkin olan hiristiyan milletlerin sakin oldukları köyler haritada göze çarpacak büyüklükte gösterildiği gibi üç, beş evden ibaret bir mahalle dahi köy şeklinde irae edilmişken bir çok Türk ve müslüman köyleri ya hiç gösterilmemiş ve yahut göze çarpmayacak bir şekilde haritaya konmuştur. Böylece bir çok yerlerde ekseriyeti haiz olan Türklük ekalliyetlere verilmiştir. Hiç şüphe yok ki bununla hiristiyan milletler lehine ve Türklük aleyhine âm ve şamil propaganda yapılmıştır.

İşte bunun içindir ki, vatanının sahibi olan her milletin yabancı propagandalara meydan vermiyecek sihat ve tekâmülde haritalarının bulunması ve bunları bizzat yapması elzemdir.

Yine rivayet edildiğine göre 2. Abdülhamit memleket haritası alımından kuşkulanıp ihtiraz edermiş. 1/210,000 gibi haritalar yapıldıkça bu ihtiraza hak vermek icabedebilir.

Haritaların müdafaa ve sevki idare vasıtalarından biri ve hatta en mühimi olduğuna dair fikir ve mülâhazalara gelince: Bunlar da çok yerindedir. Başımdan geçen vakaları anlatayım:

331 senesi iptidasında 18. fırka kumandanlığı ile Şark cephesine gönderilmiştim. Şevki Pş. merhum ile arkadaşlarının eseri himmeti olarak vücuda gelmiş ve tabı ve neşredilmiş olan 1/200,000 mikyasındaki haritalar o vakit yegâne sevk ve idare vasitamızdan idi. Trabzon civarında Cevizlik garbında Zigana, Horos dağları sırtlarında mevzide bulunan fırka Sarıkamışa kadar yapılan ileri harekete iştirak ettiği gibi daha sonraki ricat muharebelerinde de mükerreren perişan olmuş ve bu sebeple bir çok evrak ve saireyi ve bu

meyanda haritaları zayi eylemişti. Fırka karargâhında yalnız bir takım harita mevcut idi. İkinci bir takımı da ben İstanbulda tedarik edip getirtmiştim. Alaylarda ve zabitler elinde başkaca harita yoktu. Tutulan mevziin basit krokileri yaptırıldığı gibi geri mıntakanın da istikşafı icra edilmek suretile sevk ve idarenin teshiline çalışıldı. Kolordudan bir hayli zaman sonra gerek mıntakamızın ve gerek geri arazinin haritaları gelinceye kadar sevk ve idarede çektiğim müşkülâtı unutamam.

Bulunduğumuz mevzide kaldıkça haritalar maksada vefa etti. Lâkin 331 senesi temmuzunda Rusların Ordu cephesine büyük mikyasta taarruzları vaki olupta geniş sahaları tahliye ederek geri çekilmek icabedince bu haritaların hizmeti de tükendi. Nihayet Alucra şimalinde elimizdeki haritaların garp hudutlarına gelmiş bulunuyorduk. Artık bize delâlet edecek 1/200,000 mikyasında değil daha küçük mikyasta bile haritamız yoktu. Köylerden kılavuz tedariki ve coğrafi malûmatımıza müracaat suretile hareket de kabil değildi. Zira köyler halkı muhaceret etmiş olduğundan ricat sahası bomboştı. Ricat esnasında bazı ciddi muharebeler verdiğimiz halde Rusları tevkif edebiliyorduk. Fakat tevkif ettiğimiz Rus kuvvetleri hiç şüphesiz takip öncüleri idi.

Haritasızlıkla nereye gideceğimize karar veremiyerek ve bazı mühim noktaları tutarak mecburî tevekküfa geçtiğimiz zaman karşımızda Rusların tekasüfü bizi endişeye düşürüyordu. Nihayet onların da çok kuvvetli olmalarına rağmen takipten vazgeçtiklerini anladık. Ve böylece yeniden karşılıklı bir cephe teşekkül etti, sükûnet başladı.

13 Temmuzda başlayan bu sükûnet devam edip gidiyordu. Kolordu bize bu esnada 1/400,000 mıkyaşlı Kipert haritasının tercüme ve çok fena tabedilmiş, mıntakamıza ait bir iki paftasını gönderdi isede istifade edilecek bir şey değildi.

Sükûnetin uzaması vaziyetin tavazzuhu için teşebbüsler almağı ve esir elde etmeğı icap ettiriyordu. Kolordu da bunu ısrar ile isteyordu. Fakat fırka nihayet 1850 tüfekten ibaret kuvvetile 25 km. lik bir mıntakada ancak belli başlı bazı noktaları tutmak suretile nev'ima bir örtme tertibatında bulunduğundan muvaffakiyetli teşebbüsler yapacak bir halde değildi. Bununla beraber tâli yardım etti. Fırka cepesinin birkaç noktasında birkaç Rus neferi tutulduğu gibi Rusların fırka cepesi merkezine birkaç bölükle yaptıkları bir istikşaf teşebbüsünde bir Rus iâşe zabiti de ele geçirildi. Mumaileyhin fırkada ilk isticvabı esnasında Rusların neden dolayı takipten vazgeçerek tevekkuf ettiklerine dair sorulan süale verdiği cevaptan onların da haritalarının tükenmiş olması sebeble durdukları anlaşıldı. Filhakika Ruslar bizim 1/200,000 mıkyaşındaki şarkî anadolu karitalarımızın tercümesinden son hareketlerinde istifade etmişler ve nihayet harita bitince durmuşlardı.

Bu harp tarihi tecrübesinden anlaşılıyor ki haritasızlık en tehlikeli bir zamanda sevk ve idareyi akamete uğrattığı gibi kazanılmış bir muvaffakiyeti idameye de mani olmuştur.

Üçüncü ordunun 331 Temmuzunda yaptığı büyük ricat hareketi ordu kuruluşunu ve birliklerini artık olduğu gibi muhafaza edemeyecek derecede perişanlık tevhit ettiğinden Kafkas teşkilatı namı altında birliklerin küçültülmesi karargir olmuştu. Bu meyanda 18. fırka da 18. Kafkas alayı namını alıyordu. Bu münasebetle fırka kumandanı olarak fazla kalıyordum. Galiçyadaki 19. fırkaya tayin ettiler.

Şarkta son zamanlarda 1800 tüfek mevcudunda kırık dökük bir fırkayı müşkülâtla sevk ve idare ederken Galiçyada Alman ve Avusturya ağır topçusu ve fen kıtalarile takviye edilmiş 12 taburlu ve kesirsiz onbeşbin mevcutlu bir fırkaya gidiyordum. 19. fırkanın her dürlü ihtiyacatı Alman ve Avusturya fırkaları gibi mükemmel bir surette temin edilmişti. 18. fırkada çektiğim mahrumiyet ve mihnetlere mukabil 19. fırkada gördüğüm mebzuliyet cidden şayanı hayretti. Karargâhında nihayet bir takım 1/200,000 mihyasında harita bulabildiğim 18. fırkaya mukabil 19. fırkada her türlü çağrafiya, kroğrafiya ve topoğrafya haritaları bol bol mevcut olduğu gibi bilahara da fırkanın işgal ettiği mevzilerin büyük mikyasta planları tertip ve ita edilmişti.

Bir taraftan bu fırka mıntakası yakınında çalışan (Kartestelle) seferî harita şubesi evrakı matbua ve kırtasiye gibi harita yetiştiriyor, diğer taraftan cenup Alman ordusunun tayyarecileri ve baloncuları havadan aldıkları panoramik haritaları bize getirip gösteriyorlar ve istediğimiz kadar hazırlayıp veriyorlardı. Vakıa bu işlerde çalışan zabitler bize hizmetle biraz da menfeat güdüyorlardı. Birer Osmanlı harp madalyası almak hususundaki arzuları pek şedit idi. Buna nail olduktan sonra da yine aynı gayretle yardım ettiler. Bu efendilerin kendi ordularına ait harita hizmetlerininide aynı şevkle ifa ettiklerinde şüphe yoktur.

Haritaların mebzuliyeti ve bilhassa mevzi harbında mevziin büyük mikyasta planları sevk ve idareyi pek ziyade kolaylaştırıyordu. Topçulara plan atışları icrasını mümkün kılıyordu.

Mevzi planları üzerine dost ve yakın düşman mevziinin havadan fotoğrafları alınmış, her girinti ve çıkıntısı işaretlenmiş bulunuyordu. Mevzi mıntakalara taksim edilmiş, her bir mıntakaya tek bir harfle bir isim verilmiş, hatlar romen rakamlarile gösterilmiş, siperler ve istinat noktaları numaralanmış olduğundan Ruslar bir baskınla mevziimize girdikleri zaman hangi siperleri işgal ettikleri ve bizim hangi mıntakada, hangi hat ve siperleri tutmakta bulunduğumuz hakkında cepheden sarahatan malumat almaklığımız ve fırka karargâhındaki planımızda bunu işaret ederek ona göre mukabil taarruz tetbirleri almamız ve neticede muvaffak olmamız çok seri ve kolay oluyordu. Velhasıl Galiçyada 19. fırkanın sevk ve idaresinde kıymetli haritaların mevcudiyeti sevk ve idare işimizi fevkalade kolaylaştırmıştır.

19. fırkanın 333 senesi sonbaharında Filistin cephesine intikalinde 18. fırkada olduğu kadar değilsede ona yakın bir derecede harita noksanı sevk ve idarede tekrar bizi sıkırmıştır.

İşte harita mahrumiyetinin bais olduğu neticelerle mebzuliyetinin temin ettiği istifade hakkında, geçirdiğimiz hayattan birkaç yaprak arzedilmiştir. Benim gibi harpte fırkaya kumanda etmiş arkadaşlarımın ekserisinin de mümasil tecrübeler geçirdiklerinde ve her halde hiç olmazsa 1/100,000 mikyasında bir haritaya şedit ihtiyaç his etmiş olduklarında şüphe yoktur. Harita alımı ve basımı işi bir zaman meselesi olduğundan harp ihtiyacının sefer esnasında tamamen temini kabıl değildir. Bunun için hazarda bu işe vüsat vermek ve kabıl olduğu kadar kısa bir zamanda memleket haritası alımını tamamlamak lazımdır. Seferde ancak hususî ve mıntakavî haritacılık düşünölmek icabeder.

Harpte harita sarfiyatı artacağından, bir taraftan harita basıp yetiştirmek için de kartograf işlerini tevsi etmeğe, Alman ve Avusturyalıların yaptıkları gibi cephe gerileri yakınlarında (Kartenstelle) ler tesis eylemeğe mübrem ihtiyaç vardır.

O halde memleketimizin ancak bazı mıntakalarının sevk ve idare ihtiyacına salih haritaları bulunduğuna göre harita-cılığımızı hazar ve sükûn zamanında seferber ederek çalıştırmak ve aynı zamanda sefer teşkilat ve tesisat ile malzeme ve alâtını hazırlamak ordunun hapte muvaffakiyeti için ehemmiyetle düşünülecek olan meselelerdendir.
